

Barn och sorg

En kvalitativ studie av barnträdgårdslärares erfarenheter av barn som är i sorg

Sarah Goodwin

Examensarbete för Socionom (YH)-examen

Utbildning för det sociala området

Vasa 2021

EXAMENSARBETE

Författare: Sarah Goodwin

Utbildning och ort: Det sociala området, Vasa

Inriktning: Småbarnspedagogik och metodik

Handledare: Ralf Lillbacka och Johanna Sigfrids

Titel: Barn och sorg

-En kvalitativ studie av barnträdgårdslärarnas erfarenheter av barn som är i sorg.

Datum: 6.5.2021 Sidantal: 32 Bilagor: 1

Abstrakt

Syftet med detta examensarbete är att undersöka hur barnträdgårdslärare har erfarenheter av barn som är i sorg. Mitt examensarbete kommer att innehålla teoridel om sorg och sorgprocessen, hur sorgprocesserna kan se ut., hur barn reagerar på olika sätt vid ett plötsligt dödsfall, hur pratar man om sorg med barn, och hur barn förstår döden och en förlust av en anhörig, samt hur barn påverkas av anknytningen till deras föräldrar.

Examensarbetes frågeställningar är på vilket sätt bearbetar barnträdgårdslärare sorgen tillsammans med barn som sörjer och vilka metoder kan man använda för att stöda barnet i sorgen samt upplever barnträdgårdslärarna att de har tillräckligt kunskap inom ämnet sorg.

Detta arbete genomfördes som en kvalitativ intervjustudie med barnträdgårdslärare inom småbarnspedagogiken. Resultatet jag fick av intervjuerna jag gjorde, visar på att barnträdgårdslärarna tyckte att sorg är ett svårt och känsligt ämne att diskutera. Både med barnen och barnens familjer. Man skall prata med barn om döden och förlust av anhörig när det kommer från barnen själva. Barnen skall få reagera på sitt individuella sätt och som barnträdgårdslärare skall man vara lyhörd och vara närvarande. Om anknytningen finns mellan barnet och den vuxna så fungerar också anknytning med barnträdgårdsläraren bättre. Barn måste få känna trygghet och tillit till en vuxen.

Språk: svenska

Nyckelord: sorg, sorgereaktioner, barn, anknytning, småbarnspedagogik

BACHELOR'S THESIS

Author: Sarah Goodwin

Degree Programme: Social Welfare

Specialisation: Early Childhood Education

Supervisor(s): Johanna Sigfrids & Ralf Lillbacka

Title: Children and grief

- A qualitative study of the teachers in early childhood education and their experience with children grieving.

Date 6.5.2021

Number of pages: 32

Appendices 1

Abstract

The aim of this bachelor's thesis is to investigate teachers in early childhood education and their experience with children grieving. How does grieving affect a child, how do teachers in early childhood education support these children, my thesis will include theoretical sections about the grieving process, what the grieving process looks like, how children react differently to grief, how do you talk about grief with children, how do children comprehend death and sudden loss of a loved one, and how are children effected by attachment to their parents. The questions for this bachelor thesis are how you help a child process grief, what methods do you use to support the child who is grieving and do the teachers in early childhood education have enough knowledge about grief.

This bachelor's thesis was done in the form of a qualitative study with teachers in early childhood education. The result of this study shows that the teachers in early childhood education feel that grief is a difficult and sensitive subject to discuss with the child and the child's parents. You should talk about death and sudden loss of a loved ones only if it is on the child's own terms. Children should be able to react in their own individual way and the teacher in early childhood education should be there to listen and be present. When the attachment between a child and a parent works well, the child can make a better attachment with their teacher in early childhood education. And child should be able to feel they are safe and secure.

Language: Swedish Key words: grief, reactions on grief, children, attachment, early childhood education

Innehållsförteckning

1	Inledning och syfte.....	1
2	Barns nära relationer.....	2
2.1	Bowlbys anknytningsteori.....	2
2.2	Anknytning.....	3
2.3	Trygg anknytning	4
2.4	Otrygg anknytning	4
2.5	Undvikande anknytning.....	4
2.6	Ambivalent anknytning.....	5
2.7	Desorganiserad anknytning.....	5
3	Kriser.....	7
3.1	Kristeorier	8
3.2	Cullbergs teori om den traumatiska krisens faser.	8
3.3	Wordens teorier om sorgprocessens uppgifter.....	9
4	Sorgereaktioner hos barn	11
4.1	Direkt sorg	11
4.2	Vanliga reaktioner.....	12
4.3	Andra sorgereaktioner	13
5	Småbarnspedagogik.....	14
5.1	Barnträdgårdslärares roll	15
5.2	Barnträdgårdslärare som stöd för barn i sorg.....	15
5.3	Att bemöta barn i sorg.....	16
6	Att bearbeta sorgen med barn	17
7	Sammanfattning av teoretiska ramen	19
8	Metod och tillvägagångsätt.....	19
8.1	Kvalitativ metod.....	19
9	Resultatredovisning	20
9.1	Upplever du att du har tillräckligt kunskap om barn och sorg?.....	20
9.2	Vilken förståelse tror du barn har om döden?	21
9.3	Hur reagerar barn när de förlorat någon anhörig?	21
9.4	Hur pratar man om döden och dödsfall med barn?.....	22

9.5	På vilket bearbetar man sorgen med barn?	23
9.6	På vilket sätt kan man bemöter barnet som sörjer?	23
9.7	Hur påverkas anknytningen när en anhörig dött?	24
9.8	Hur far man vidare i verksamheten när det hänt ett dödsfall hos en familj?	25
9.9	Finns det en krisplan?.....	25
9.10	Övriga kommentarer av respondenterna.....	26
10	Avslutande diskussion och kritisk granskning.....	27
	Källförteckning	31
11	Intervjufrågor	
	Bilaga 1.....	32

1 Inledning och syfte

Sorg är något som vi alla i något skede av vårt liv kommer vara med om. Men när det gäller barns sorg kan det vara svårt att veta hur man skall bemöta ett barn som förlorat en förälder eller nära släkting så som en mormor eller en morfar. Barn sörjer på olika sätt än vi andra, men vi vuxna kan hantera sorgen på ett annat sätt än vad ett barn kan. Som barnträdgårdslärare är det viktigt att veta hur man bemöter barnet och hur man pratar om det som hänt barnet och barnets familj. Barnen har rätt att bli hörda och sedda, barn har också rätt att känna sig trygga i småbarnspedagogiken och hemma.

Sorg är något som är en naturlig sak i livet, men det är också ett svårt ämne att prata om, speciellt när det handlar om barn och sorg. Varför jag valde just detta ämne är nog för att man inte pratar så mycket om det, och jag ville få en uppfattning om hur barnträdgårdslärare inom småbarnspedagogiken har upplevt barn som sörjer.

I detta arbete kommer jag att undersöka hur barnträdgårdslärare inom småbarnspedagogiken har erfarenheter av barn som sörjer. Och på vilket sätt barnträdgårdsläraren pratar om sorg inom småbarnspedagogiken med barnen och barnens familj. Som barnträdgårdslärare är det bra att veta hur man skall ta upp ämnet och hitta metoder som kan hjälpa och stöda barnet som sörjer och andra barn som är inom småbarnspedagogiken.

Syftet med mitt examensarbete är att undersöka barnträdgårdslärares erfarenheter av att bemöta barn i sorg, samt hur barnträdgårdslärare kan stöda barnen i sorgprocessen. I examensarbete kommer det att tas upp om barn och sorg och de olika sorgprocesserna och sorgereaktioner, och hur barn kan påverkas av anknytning till både föräldrarna och hur det sen kan påverka barns anknytning till andra vuxna så som barnträdgårdslärare inom småbarnspedagogiken. I examensarbetet kommer det också nämnas om kriser och olika kristeorier, barnträdgårdslärares roll, och hur barnträdgårdslärare bearbetar sorg med barn som sörjer. Jag kommer avgränsa mitt arbete, och inte undersöka hur hela familjen sörjer utan jag kommer endast fokusera mig på barnet och barnets sorg, annars skulle arbetet bli för brett och stort.

Detta examensarbets frågeställningar är: Upplever barnträdgårdslärare att de har tillräcklig kunskap om barn och sorg. Hur bearbetar man sorg med barn. Hur förstår barn döden. Hur påverkas barns anknytning till vuxna när en anhörig dött. Hur kan barn reagera vid sorg.

2 Barns nära relationer

Detta kapitel ger en inblick i hur barns anknytning kan se ut och hur barn påverkas av de olika anknytningssätten. I kapitlet presenteras även psykiatern John Bowlby anknytningsteori

2.1 Bowlbys anknytningsteori

För att man skall kunna förstå hur en förlust kan påverka en människa och människans beteende, måste man ha lite kunskap om hur anknytning fungerar. Enligt Bowlbys (1977) anknytningsteori får man en förståelse att människor kan skapa kärleksfulla starka band till varandra, och man får en förståelse i vad som händer när den känslomässiga reaktionen sker när dessa band hotas eller bryts. Bowlby anser att anknytningen till en eller flera individer är lika viktigt som en människans grundbehov så som äta, sova. I vanliga fall sker denna anknytning tidigt mellan mamma och barn. Enligt Bowlby teori kommer behovet av trygghet och säkerhet från anknytningen. Anknytningen utvecklas tidigt i en människas liv och är oftast riktade mot några få personer som betyder något för människan. Oftast håller anknytningen till de betydelsefulla människorna i individens liv i sig i resten av individens liv. Att skapa anknytning till andra är normalt både för den vuxna och barnet. Anknytnings beteendet kan man beskriva genom det lilla barnet eller i djurvärlden: djurungen. När djurungen väl växer och blir nyfiken vill den gärna undersöka en större omgivning än vad den hittills sett, det händer i längre perioder, men djuret så som barnet kommer alltid tillbaka till den hon/han har skapat anknytning till för trygghet och stöd. Föräldrarna är barnets trygga hamn och med den trygghet som föräldrar ger åt barnen kan barnet eller djurungen undersöka omvärlden mer och mer. Om barnets anknytning till föräldern hotas eller försvinner kan reaktionerna bli stora och barnet kan få ångest och lida av emotionell protest som kan bli en konsekvens av att anknytningen har brutits.

Målet med anknytningsbeteendet är att kunna upprätthålla en kärleksfull anknytning. Situationer som sätter anknytningen i fara leder till en del specifika reaktioner. Desto större risken är för en förlust, desto intensivare och växlande blir reaktionerna. I händelser som det, sätts de kraftigaste anknytningsbeteenden i gång genom att barnet tvingar fram sin vilja med att tex gråta, vara klängig och bli arga. Om det händer på ett positivt sätt så återupptas anknytningen, som leder till att reaktionerna och stressen blir mindre. Det leder till en

lindrigare ångest. Men om faran inte slutar kan följderna bli att barnet blir förtvivlat eller tillbakadragen eller blir apatisk. "(Bolwby,1977) har konstaterat genom att ta exempel från djurvärlden, att det finns välgrundade biologiska orsaker till att alla separationer genom instinkter automatiskt ger ett aggressivt beteende. "(Bolwby,1977) menar också att detta gäller i förluster som inte går att ta tillbaka. Man kan säga att vi människor har ett instinktivt anlag som är anpassat till det faktum att förluster kan återvinnas och beteende reaktionerna som hör till sorgprocessen har anpassats till att återupprätta en relation till den man förlorat. (Worden 1999, s 8-10).

2.2 Anknytning

I det tidigare kapitlet beskrevs John Bowlbys anknytningsteori. För att förstå vad anknytning innebär och hur de olika anknytningssätten kan se ut, så kommer det att förklaras i detta kapitel.

För att få en bättre förståelse hur barn kan påverkas av en förlust till en förälder, är det också viktigt att ha kunskap hur en anknytning kan påverka barn. Som i sin tur kan ha stor påverkan hur anknytningen kan se ut med andra vuxna när barnet förlorat en förälder eller annan nära anhörig. Anknytning mellan barn och förälder är en viktig faktor för att barnet skall kunna känna sig trygg till den vuxna och kunna lita på den vuxna. Om anknytningen inte finns så påverkar det barnet och den vuxna så att vi har svårt att känna oss trygga och vi känner oss osäkra och har svårt att lita på andra.

Det engelska ordet attachment betyder anknytning på svenska. Mer ingående betyder anknytning: betydelsen av något mindre som hålls ihop med, och är beroende av något större. Alltså är detta en tydlig förklaring på relationsprocessen mellan föräldern och barnet eller barnet och någon annan vuxen som tar hand om barnet. Detta beskriver man som ett psykologiskt band mellan barnet och förälder eller annan vuxen. På vilket sätt det psykologiska bandet ser ut eller utspelar sig beror på hur barnet och den vuxna samspelar med varandra. (Broberg, Hagström & Broberg 2012, s 33)

För att ännu förklara vad anknytning rent teoretiskt betyder så är det ett specialfall av nära känslomässiga relationer. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 36)

Enligt (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 36) så finns det två olika typer av anknytningmodeller som kallas den trygga anknytningmodellen och den otrygga anknytningmodeller. Den trygga anknytning är när barnet får närhet och trygghet som hen

söker, men får barnet inte närhet och bekräftelse och trygghet av föräldrarna då får barnet en otrygg anknytning.

2.3 Trygg anknytning

Barn som har en trygg anknytning litar på att hens föräldrar alltid skall vara nära tillhands när barnet behöver det. Alla barn behöver en trygg bas för att kunna utforska sin omgivning, om barnen inte har den trygga basen så vågar barnet inte utforska sin omgivning. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 51).

I tidigare forskning har det visat sig att ca 60–70% spädbarn utvecklar en trygg och hälsosam anknytning till en av föräldern vid ett års åldern. Men för att barn skall kunna känna trygghet hos sina föräldrar måste barnet ha föräldrar som förstår och vill hjälpa barnet. När det samspelet fungerar, så vågar barnet utforska omvärlden men också veta att hen kan få trygghet från sin förälder när hen behöver det. Barnet känner sig trygg med föräldern på avstånd men gärna så hen kan se föräldern för annars blir barnet ängslig och orolig. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s52-53).

2.4 Otrygg anknytning

I Mary Ainsworth's tidigare studie från 1978 särskilde hon trygg till otrygg anknytning i form av tre mönster: trygg, undvikande och ambivalent anknytning, och det kallar man dem än idag. Under 1980- talet kompletterade man beskrivningen av anknytning genom att Mary Main en av Mary Ainsworth's tidigare doktorander och medarbetare en anknytningsteori som beskrev desorganiserad anknytning. Man kan alltså beskriva små barns anknytning på två olika sätt, 1) som trygg, undvikande eller ambivalent eller, 2) som organiserad (trygg, undvikande, ambivalent) eller desorganiserad.

(Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 51).

2.5 Undvikande anknytning

När undvikande anknytning sker betyder det att barnet inte är i behov av sina föräldrar som trygghet. Barn med undvikande anknytning är vana med att föräldern inte är så förtjust i barnets känslomässiga behov. När något hotfullt händer så behöver barn vara nära sina föräldrar för att känna sig säkra. Barn med undvikande anknytning lär sig att inte gnälla för småsaker. Barn med undvikande anknytning blir känslomässigt självförsörjande och hantera

situationer på egen hand som de egentligen inte borde hantera på egen hand. Ca 20% av barn i västvärlden har utvecklat denna anknytning till åtminstone ena föräldern. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 52-53).

2.6 Ambivalent anknytning

Den ambivalenta anknytningen utvecklas när barnet är osäker på föräldern svar på barnets signaler. Ibland kan föräldern vara en bra förälder men bara när det passar dem. Dessa föräldrar styrs mindre av barnets signaler än vad föräldrar till tryggt anknutna barn gör. Föräldrarna kan ha svårt att urskilja på sina egna upplevelser och barnets och kan lägga över den känslan på barnet. I stället för att barnet själv får känna efter hur de känner sig och sen signalera den känslan. Ambivalenta anknutna barn litar inte på sig själv eller vad de kan och inte kan, så de riskerar att bli väldigt passiva. En del ambivalenta barn skruvar upp anknytningsbehovet, genom att ängsligt och gnälligt ha koll på var föräldern är. Och genom att klamra sig fast vid föräldern så skaffar sig barnet närhet på detta sätt, för att känna sig trygg och skyddad. I västvärlden finns det ca 10% av barn som utvecklar en ambivalent anknytning till en förälder. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 53–54).

2.7 Desorganiserad anknytning

Desorganiserad anknytning skiljer sig från organiserad anknytning. Vid desorganiserad anknytning har barnets svårt att veta hur hen skall organisera sin anknytning till sin förälder. Det kan hända då föräldern under en längre tid inte tröstar eller hjälper barnet när hen behöver. Barnet söker sin förälder när hen blir rädd, men barnet blir ännu räddare för föräldern. På grund av att förälderns beteende skrämmer barnet. När detta händer slås anknytningssystemet på och då blir det bara värre och värre för barnet och allt inom barnet blir kaos. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 54–55).

Barn i lågstadiet kan ha problem med att förstå att döden är slutgiltig och att alla kroppsfunktioner slutar fungera, så som att hjärta slutar slå, lungorna slutar fungera. Barn är väldigt konkreta i hur de uppfattar saker och ting och kan ofta ha svårt att förstå att den som ligger begravd i jorden samtidigt kan finnas i himlen. Barnen ställer enkla och konkreta frågor och är rädda för att skiljas från sina föräldrar och andra personer de tycker om. Barn i lågstadiet har en bättre förståelse av att döden är slutgiltig och varaktig, än barn på inom småbarns pedagogiken. Äldre barnen förstår mycket mer vad döden betyder på längre sikt. Barnen kan fundera över det orättvisa i det som hänt, men de är ändå konkreta i sin förståelse

och hur de reagerar. Barn som går i högstadiet och gymnasiet kan reagera mera som en vuxen, flickor kan reagera på ett mer känslomässigt sätt.

Ungdomar förstår mer av vad den långsiktiga betydelsen av ett dödsfall är och kan fundera ännu djupare på vad meningen är med det som hänt. För att ungdomstiden är en period som går ut på att man blir mer självständig från familjen och föräldrarna så kan en krissituation skapa svårigheter under ungdomens utveckling, som redan är full av olika problem. När man beskriver vanliga problem borde detta hållas i åtanke (Dyregrov & Raundalen, 1995, s.15).

Småbarn kan använda ordet död men inte förstå vad ordet betyder. De kommer att ha svårt att förstå när man pratar helt allmänt om döden eller den döda som är begravd, tex. om man säger till en fyraåring att mamma är hos Jesus nu, och på samma gång säger att mamma är begravd blir barnet lätt förvirrat, det är svårt för dem att greppa och sätta fingret på vad den vuxna pratar om. Det är bra om man inte förklarar abstrakt vad som hänt för det förstår inte barn. Man skall heller inte försköna döden, som barnet kan ta bokstavligt tex när man förklarar att den som är död sover eller att den som är död har åkt på en resa. Om man beskrivit döden på detta sätt för ett barn så blir hon/han rädd när föräldern vilar eller när föräldrarna skall på en lång resa. Om man använder ord som "sömn" för att förklara någons död, kan barnet tänka "om hon/han bråkar mycket så kanske den vuxna vaknar". Barn är försiktiga och observanta när en separation sker, något som kan stärkas om man använder beskrivningar om döden på ett sätt som barn inte förstår. (Dyregrov, 2007, s11-12)

Fast mindre barn inte förstår vad döden innebär, så reagerar de ändå starkt på dödsfall i den åldern. Också barn i tvåårs åldern kan visa att de förstå att någon är borta, och kan komma ihåg personen längre fram i livet.

De yngsta barnen kan genom sin fantasi ha felaktiga uppfattningar om vad som varit orsaken till dödsfallet. Barn har ett cirkulär tidsbegrepp när de är åldern ett till fem år. Deras dagliga rutin är präglad av upprepningar tex: De går upp på morgonen, är vakna, och lägger sig och lägger sig sedan på kvällen, nästa dag upprepas samma rutin igen. Många saker upprepar sig och barnen tycker att tiden går fort. Så är det med döden också: vi lever, sedan dör vi och så lever vi igen (Dyregrov, 2007, s12).

Enligt barnpsykologerna har barn ett "magiskt tänkande" barnen kan tro att deras tankar, känslor, önsknings och handlingar är orsaker till det som händer dem och andra. Det kanske är mer så i teorin än vad det är verkligheten men man får gärna ha det i bakhuvudet att barn kan tänka så, att orsaken till dödsfallet är deras fel.

När barn inte förstår vad döden betyder på längre sikt, kan det hända att barnen inte visar några starka reaktioner när de första gången får höra vad som hänt. Barn inom småbarnspedagogiken, har jämfört med äldre barn, svårare att berätta vad de känner och de har svårare att styra eller kontrollera sina känslor. Barns ålder och mognadsnivå betyder att de finns begränsningar på hur mycket eller lite ett barn förstår döden. Men om barnet varit med om en händelse tex en begravning så kan barnet utveckla en mognad i förståelsen av vad döden är. (Dyregrov, 2007, s.12–13).

Enligt Killén (2014) så är kraven på barntädgårdslärare mycket stor och har blivit allt större med tiden. Barntädgårdslärare har fått ett större ansvarsområde tex att ta hand om småbarn så som ettåringar. Ettåringar börjar småbarnspedagogiken under en period där de är som mest känsliga. Deras anknytningsmönster har just börjat, de har inte ännu lärt sig att hantera sina känslor. Barn behöver en anknytning inte bara till sina föräldrar utan också till andra vuxna som tar hand om dem. Barntädgårdslärare inom småbarnspedagogiken är sådana personer. Barntädgårdslärare inom småbarnspedagogiken skall kunna ge barnen bra omsorg och tröst. Ibland känner barntädgårdsläraren inom småbarnspedagogiken barnen bättre än föräldrarna gör. För vissa barn är småbarnspedagogiken viktig, tex för barn som lever i svåra livssituationer. Barn som lever i psykosociala livssituationer klarar sig bättre, om de har en anknytning till någon utanför barnets egen familj, tex en barntädgårdslärare eller annan vuxen i barnets liv. För att barn skall kunna hantera sina känslor måste barnen veta vad de känner och hur de känner, och sen få visa vad de känner. (Killén ,2014,s 15-16).

3 Kriser

Ordet Kris härstammar från det grekiska order krisis och betyder avgörande vändning, plötslig förändring. Ordet har använts en längre tid vid ekonomiska kris, eller så har det använts inom det medicinska språket som en känner-teckning för den avgörande vändpunkten i en allvarlig sjukdom. Man har använt begreppet för ett psykologiskt reaktionsmönster när det hänt akuta och inre svårigheter och problem. Ett psykiskt kristillstånd är då man hamnat i en livssituation där människans tidigare erfarenheter och inlärda reaktioner inte är tillräckliga för att man skall förstå och psykiskt klara av den situation man är lever i. (Cullberg, 2003, s.15,19).

3.1 Kristeorier

I detta kapitel skrivs det om de olika kristeorierna som finns. Följande teorier valts Cullbergs teorier om traumatiska krisens olika faser, Wordens teorier om sorgprocessens uppgifter och om Bowlbys anknytningsteorier. Alla dessa teorier kan anknytas till hur barn sörjer och bemötande av barn som sörjer.

3.2 Cullbergs teori om den traumatiska krisens faser.

Enligt Cullberg så finns det fyra faser som en människa går igenom när hen går igenom en traumatisk kris. Faserna liknar varandra och skiljs inte alltid åt, ibland kan en av dem saknas eller bli en annan fas. (Cullberg 2003, s 143).

Chockfasen. Håller i sig en kort stund till några dygn. Under chockfasen så vill människan inte leva i verkligheten av det som hänt, för att det inte ännu funnits tid att ta in det som hänt. Oftast kan den drabbade se samlad ut fast inuti hen är allting kaos. Man kan ha svårt att minnas vad andra har sagt eller vad som hänt. Det är viktigt när man ger information till den som varit med om något traumatiskt att hen får rätt information och förstår informationen. Somliga som är i chockfasen kan ha starkt avvikande beteende som att skrika, riva sina kläder, upprepa en mening flera gånger eller prata på ett förvirrat sätt. Den drabbade kan också ligga tyst och inte röra sig alls. Under den akuta chockfasen kan medvetandet vara i ett mörkt stadie och psyket är inte i kontakt med det smärtsamma som hänt. (Cullberg 2003, 143- 144).

Reaktionsfasen Chockfasen och reaktionsfasen blir tillsammans krisens akuta fas. Enligt internationell litteratur borde den kallas akut kris och inte hålla i sig längre än 4–6 veckor. Reaktionsfasen börjar när den drabbade tvingas förstå det som hänt eller det som kommer hända, efter att ha försökt undvika det en längre tid. När detta händer är det en stor omställning för hjärnan att ta in det verkliga som hänt. Den drabbades försvarsmekanismer, som hos somliga kan vara grundläggande börjar röra på sig. Det som man som utomstående kan märka hos den drabbade är att hen försöker hitta någon mening i den kaotiska som hänt. Personen upprepar frågan varför händer detta just hen, och funderar över hur orättvist livet är. Att ha skuld känslor och fantasier eller hallucinationer om den som är död är vanligt. I reaktionsfasen multipliceras även människans försvarsmekanismer som tex. regression som betyder att man har tankemönster och beteende som varit karaktärsdrag för tidigare utvecklingsskede, så som häftiga känsloutbrott och förnekelse. Som betyder att den drabbade är medveten om situationen hen är i, men förnekar att det är verkligt och accepterar inte det

som hänt. Försvar som är mer specifika kan tex vara projektion av skuld känslor på omgivningen och rationalisering att man minskar upplevelsen av hot eller skuld via argument som förminskar allvaret i situationen och isolering eller underliggande av känslor. Andra reaktioner som egentligen inte är försvarsmekanismer utan mer som psykiska reaktioner som ofta händer vid akuta krissituationer är: unpression som betyder minnen man förträngt kommer tillbaka, och förstärkning av symptom vid krissituationer där andra konflikter förnekas, genom kraftiga reaktioner. En bortträning av det hela som hänt ifrån medvetandet vid disassociativa symptom tex förvirring, minnesförlust. Så hör till försvarsmekanismer av en större art som kan komplicera reaktionsfasen. Försvarsmekanismers uppgift är att förminska medvetandet om upplevelsen och hot och fara för jaget. Dessa hjälper den som drabbas, att stegvis kunna konfronteras med det smärtsamma som hänt men ibland kan de också förlänga och försvåra processen till en lyckad bearbetning av det som hänt. (Cullberg 2003, s 144–150).

Bearbetningsfasen. När man kommit över den akuta fasen så övergår man till bearbetningsfasen. Bearbetningsfasen håller i sig sex månader eller ett år efter traumat. I denna fas börjar människan se fram emot framtiden i stället för att vara alltför fokuserad av det som hänt. Med bearbetningsfasen blir förnekandet mindre, symtomen och beteendestörningarna minskar steg för steg. Man börjar involvera sig mer i hobbyer som man gjort förr och är redo för att börja nya hobbyer. Tiden hjälper också till att mildra skulden och ansvaret för det som hänt. Om individen får svårt och inte kan bearbeta sina trauman kan hen behöva hjälp av professionella. (Cullberg 2003, 152–153).

Nyorienteringsfasen. Individen lever med det som hänt, men det hindrar inte personen från att leva. Det vill säga om personen kan vara okej med det som hänt och kan bearbeta det. Fast årsdagen kan kännas väldigt tung och smärtsam. (Cullberg 2003, s 154).

3.3 Wordens teorier om sorgeprocessens uppgifter.

Enligt Worden finns det fyra grundläggande sorgeuppgifter en människa måste gå igenom innan sorgeprocessen kan avslutas. Sorgeuppgifter som inte kan avslutas kan skada den framtida utvecklingen. (Worden 1999, s 12).

Uppgift 1.: Att acceptera förlusten. Det första sorgeuppgiften är att få en helhetsbild i vad som är verkligt, att personen inte lever längre, att personen i fråga har gått bort och inte kommer tillbaka, och man kommer inte kunna återförenas med den som dött. Fast man vetat om förlusten än längre tid så känns det ändå överkligt, sen när det händer. Men om man

förneka det som hänt kan det leda till att den som sörjer fastnar i sorgprocess. Overklighetskänslan är stor när någon plötsliga dör och speciellt då individen inte får se den dödes kropp. Det är viktigt att man minns att det tar tid att acceptera vad en förlust innebär. Att förlora någon innebär att man både logiskt och känslomässigt måste acceptera en förlust. Den som sörjer kan logiskt vara medveten om att förlusten är slutgiltig långt innan känslorna tillåter att man accepterar förlusten. Ritualer så som begravning, minnesstund hjälper den drabbade att acceptera den anhörigas död. (Worden 1999, s.12, 14–15).

Uppgift 2.: Att bearbeta sig igenom sorgens smärta.

När människan går igenom en förlust upplever hen både en fysisk, emotionell och psykisk smärta. Det är viktigt att man accepterar och att man arbetar sig igenom smärtan, annars kan smärtan leda till en del fysiska symptom eller avvikande beteende. Alla reagerar inte på smärta på samma sätt. Smärtan kan påverka oss på olika sätt. När en individ sörjer kan de runtomkring den sörjande känna sig obekväma i situationen hur den sörjande visar känslor. Det kan då vara svårt för den som sörjer att klara av sorgen. Den drabbade försöker att inte tänka på de smärtsamma tankarna. Om denna uppgift inte fullföljs på rätt sätt kan individen i fråga behöva terapi senare i livet. Och i det skede kan det vara svårare för den som sörjer att gå tillbaka och arbeta sig igenom smärtan, som man tidigare har undvikit. (Worden 1999, s 16–18).

Uppgift 3.: Att anpassa sig till levnadsförhållanden där den döende saknas

När en person förlorat en anhörig finns det 3 områden av anpassning som måste göras. 1) yttre anpassning, dvs, anpassning till en ny omgivning och en vardag utan den som är död vilket kan innebära nya roller. 2) inre anpassning, dvs. anpassning till hur döden påverkar ens egna känsla för ens självbild, med andra ord självdefinition och självkänsla samt känsla för den egna förmågan. 3) den andliga anpassningen dvs. anpassning till den egna känslan för världen och hur dödsfallet påverkar ens värderingar och tro. Här kan man se utmaningar främst vid plötsliga och tidiga dödsfall. (Worden 1999, s.18–19).

Uppgift 4.: Att känslomässigt omplacera den avlidne och gå vidare i livet

Den fjärde uppgiften har att göra med att människan skall kunna tänka på den som dött och vara okej men att det också är okej att gå vidare. Tex. att tankarna inte hela tiden är på den som är borta och det är helt godtagbart. Enligt (" Volkan,1985, s 320) säger att en sörjande glömmer inte helt och hållet den som dött. Sörjandets process är avslutad när den som sörjer inte längre konstant tänker på den som är dött. (Worden 1999 s20-21).

4 Sorgreaktioner hos barn

Den förlust som är den svåraste för ett barn är att förlora en förälder. Föräldrarna är grunden för allt vad relationer och trygghet betyder. När en förälder försvinner ur ett barns liv, brister hela grunden i barnets liv, och allt blir stökigt. Allt det som barnet känt till kastas omkull och en av de viktigaste personer i barnets liv, finns inte där mera att trösta och krama om barnet. Förutom förlusten av föräldern så förlorar barnet även den familj som barnet är van vid. Allt förändras i familjen under en lång tidsperiod, föräldern som är kvar är inte sig själv, syskonen är inte sig och rutinerna ändras. Det tar en lång tid innan familjen är i balans igen om det någon gång gör det mera. När ett barn förlorat en förälder är det vanligt att barnet under än längre tid vaktar på sina närmaste anhöriga och blir oroliga när de anhöriga inte syns till. (Andersson, 1995, s 23).

Enligt psykologen George Engel är förlusten av någon man älskat ett psykiskt trauma. på samma sätt som kan man säga att en blir allvarlig skadad eller bränn skada är fysiskt trauma. Engel menar att sorg är en avvikelse från det friska tillståndet och välbefinnandet på samma sätt som läkandet av den fysiska skadan på kroppen är viktig för kroppen att få kroppen i balans. På samma sätt behöver människan tid på sig att sörja, för att sedan återgå till sitt gamla jag. Engel ser sörjandet som ett förlopp som tar tid innan återställandet av funktioner kan ta plats. (Worden 1999. s,11).

4.1 Direkt sorg

När ett dödsfall är förväntat kommer barnets reaktion präglas av vilken sorts information de har fått under sjukdomens förlopp. Att vara mentalt förberedd och ha möjlighet att ta farväl hjälper barnen i deras sorgprocess. Reaktionen blir mindre chockerande än om dödsfallet kommer plötsligt. Men även om man är förberedd på ett dödsfall, så kommer alla dödsfall att föra med sig en direkt eller akut sorg reaktioner hos barn. Barn reagerar som vuxna på olika sätt, Det finns stor skillnad i hur de reagerar på nyheten att någon dött. De vanligaste direkta reaktionerna är:

Chock och tvivel, rädsla och protest, Apati och ett förlamande tillstånd, eller att man fortsätter det man håller på med.

Framför allt kan lite äldre barn reagera så att de blir till sig av sorg och visar sin besvikelse och håller in det smärtsamma på avstånd genom att förneka att det är sant. Det kan vara förvirrande för vuxna att barnet inte reagerar direkt med starka känslor, men den reaktionen

är normal. Chockreaktion och försvarsmekanismsyfte är att skydda den drabbade vid starka påfrestningar. En del barn kan bli helt otröstliga och reagera direkt genom rädsla och protest. Barn kan fortsätta med det de håller på med, det är vanligt att små barn under en period efter ett dödsfall fortsätter som om ingenting hänt. Det kan vara svårt för barnet att kontrollera sina känslor när barnet försöker utveckla sitt känsloliv, speciellt när en nära anhörig person dött kan det vara svårt att acceptera den anhöriges död. (Dyregrov 2007 s,16–17).

4.2 Vanliga reaktioner

Vanliga reaktioner som barn kan uppleva vid sorg är:

Ångest, intensiva minnen, sömnrubbingar, ledsamhet, längtan, saknad, vrede och beteende som kräver uppmärksamhet, svårt i skolan, kroppsliga smärtor(Dyregrov, 2007,s 17)

Ångest är den vanligaste reaktionen hos barn, Ett barn förlorar en stor del av sin trygghet i sitt liv och får en tanke att detta också kan hända den andra föräldern och andra i barnets omgivning. Rädsla och ångesten kan se ut på olika sätt för olika barn. Barn som är yngre blir mer klängiga och krävande, de vill hela tiden vara nära en vuxen och reagerar starkt på att skiljas åt. Barnet kan ställa frågor som tyder på att hen är rädd för att något skall hända den andra föräldern, och rädslan blir mer påtaglig om föräldern är sjuk eller visar tecken på något som påminner om den som dött. (Dyregrov, 2007, s 18)

Äldre barn kan utveckla en rädsla för att de själva ska dö. Vissa barn är mycket lättskrämda och får en förhöjd beredskap som kallas hypersensitive, för faror, en tid efter ett dödsfall. En del barn kan få fobier som tex. genom att barnet inte vill prata om händelsen, man undviker platsen där den anhöriga dog eller drar sig undan från kompisar som var där när dödsfallet hände. Detta händer vid traumatiska dödsfall, där barnet själv sett vad som hänt tex vid en dödsolycka eller barnet har själv hittat den avlidne. (Dyregrov 2007, s 17–19).

Starka minnen är också vanligt efter en förlust. När barnet är i en krissituation så samlas minnen ihop sig på ett annat sätt. Småbarn som inte ännu klarar av att prata kan minnas vad de varit med om. Och kan ha det inom sig och sedan när de kan prata kan de beskriva det de varit med om i detalj. (Dyregrov 2007, s,19–20).

Det är vanligt att barn som sörjer har sömnsvårigheter. Ett barn som hör att den som dött sover, kan bli rädd att somna själv och kan vakta sina föräldrar när de sover. Ofta börjar barnet fundera och minnas saker på kvällen som kan göra att de är mera ängsliga och oroliga när de skall somna. Det är också vanligt att barnet vaknar upp mitt på natten av mardrömmar

som gör att barnet är rädd för sina drömmar och har svårt att somna. (Dyregrov 2007, s, 20–21).

Saknad, längtan och nedstämdhet är också en av de vanligare sorgereaktioner som barn kan ha, och de kan synas på olika sätt. Vissa barn gråter mycket och kan också vara otröstliga periodvis. Hos yngre barn kan sorgen uttrycka sig så under en kortare period och blir kortare varje gång. Saknaden och nedstämdheten kan också visa sig genom att barnet drar sig undan och isolerar sig eller försöker gömma sin sorg för att inte göra föräldrarna ledsna. Hos småbarn kan saknaden synas så att barnet söker efter den döde, eller söker efter platser som barnet och den döde umgåtts vid. Barnet kan även stanna kvar vid minnen för att minska saknaden tex se på foton. Barnet vill höra berättelser upprepade gånger om den döde, eller att barnet bär på något som varit den dödes tex. foto eller klädesplagg som var den dödes. På detta sätt ger det barnet en känsla av närhet och trygghet. Barnet kan även söka närhet till den avlidne genom att öppna den avlidnes klädsåp och andas in doft av den avlidne eller ligga i den avlidnes säng. Barnet kan också börja identifiera sig med den som är död genom att försöka bete sig som den döde, både medvetet och omedvetet. Det gör barnet ofta för att få kärlek av föräldern eller för att trösta dem. (Dyregrov 2007, s. 21–24).

Ilska och utåt agerande beteende är också vanliga reaktion hos barn som sörjer. Barnen kan öppet visa ilska genom att de sparkar och slår. Barnet kan skylla och vända sin vrede mot den föräldern som dött, mot Gud för att han har låtit dödsfallet hända, och vuxna runt om kring och andra människor, och även mot sig själv. För pojkar kan det vara svårare att sätta ord på känslor och minnen, därför är de mer utåtagerande. (Dyregrov 2007, s 25–26).

Känslor som skuld och att anklaga sig själv, och skam kan plåga barnet en tid efter ett dödsfall. Ett yngre barn som tänker mer egocentriskt och magiskt kan känna skuld av att de har varit svartsjuka på syskonet som har dött. De kan anklaga sig att de retat syskonet, eller att de aldrig fått ta farväl. (Dyregrov 2007, s 26–27).

Kroppsliga krämpor som huvudvärk., magproblem och muskelvärk är vanliga symptom hos barn som sörjer. (Dyregrov 2007, s 29)

4.3 Andra sorgereaktioner

Andra eventuella sorgereaktioner som inte är så vanliga men som har anknytning med sorg hos barn är tex regressivt beteende. Barn i olika åldrar kan visa drag av regressivt beteende, så som att tex småbarn kan kissa på sig eller blir mer klängiga, större barn blir barnliga

under en kortare period och börja prata babyspråk eller prata på ett barnsligt sätt. Vissa barn kan efter ett dödsfall dra sig tillbaka från sina kompisar och vuxna. Barn kan ändra karaktär efter att en anhörig dött, barnen kan även börja fantisera om den som dött eller om döden. Att man grubblar på vad som allt beror på eller livets mening tar en stor del av barnets tankar. Barn kan också visa tecken på att de utvecklats och mognat. (Dyregrov, 2007, s 29-32).

Problem relaterat med ätandet: Barnet kan äta för mycket eller för lite.

Regredierat beteende: barnet går tillbaka i sin utveckling och klarar inte av sådant som hen ha klarat av förr tex att säga när hen behöver gå på toaletten eller gå på pottan.

Envishet, ett krävande och kontrollerat beteende: Barnet vill få sin vilja igenom, saker och ting skall göras på barnets villkor. Detta beteende är vanligt mellan 18 månader och 3 års åldern.

Barnsligt beteende eller hittar på bus: När ett barn känner sig otrygga kan de bete sig farligt. Det är ett sätt för hen att säga att hen behöver den vuxna. Att man som vuxen finns där för barnet så hen känner sig trygg.

Nya rädslor: Barnet kan bli rädd för nya saker som insekter, mörker.

Överaktivitet: Barnet måste röra på sig och har svårt att koncentrera sig. Barnet utforskar och visar vad som hänt i leken: Genom leken försöker barnet hantera, undersöka och förstå vad som hänt, barnet provar på olika roller och scenarier. (Hedrenius.S & Johansson.S, 2013, s.116).

5 Småbarnspedagogik

Enligt lagen om småbarnspedagogiken (2018/540) är syftet med småbarnspedagogiken att:

Främja barnets uppväxt, utveckling och ett bra välbefinnande enligt barnets ålder och utveckling

Stöda barnets lärande

Trygga verksamhetsättet som respekterar barnet

Identifiera barnets behov av stöd, ordna stöd till barnet

Ge möjligheter till positiva upplevelser av lärande

Stöda barnets föräldrar i fostran (3§).

Småbarnspedagogikens uppgift är att tillsammans med föräldrarna att främja barnets uppväxt, utveckling och lärande. I Småbarnspedagogiken skall man se till att alla barn blir behandlade jämlikt och man skall förebygga marginalisering att ingen lämnas utanför. När barn lär sig i dagvården så stärker man deras sätt att vara delaktiga och vara delaktiga i samhället. Dagvården stöder även föräldrarna i det fostrande arbetet och gör så att föräldrarna har en möjlighet att arbeta eller studera.

(Grunderna för planen för småbarnspedagogik, 2018).

5.1 Barnträdgårdslärares roll

Barnträdgårdsläraren har två uppgifter inom småbarnspedagogiken, att planera den pedagogiska verksamheten och den andra är vårdande uppgifter. Barnträdgårdslärare skall inte ersätta föräldrarna utan de skall fungera som trygga vuxna personer för barnen medan föräldrarna jobbar, och detta är viktigt eftersom barn utvecklas genom samspelet med barnträdgårdsläraren. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 22–25).

När traumatiska förändringar händer ett barn, är barnträdgårdsläraren en viktig person i barnets liv. När ett barn förlorat en närstående blir de som finns kvar extra viktiga. Barnträdgårdslärarna blir barnets trygga bas där de kan känna sig trygga och säkra. (Andersson, 1995, s 29).

5.2 Barnträdgårdslärare som stöd för barn i sorg

Småbarnspedagogiken är en verksamhet som präglas av omsorg och vänlighet. I småbarnspedagogiken får barnen trygghet, närhet och säkerhet och får chans att visa sina känslor. Barnen känner tillit till barnträdgårdslärarna, och när det händer något traumatiskt i barnets liv blir andra trygga vuxna så som barnträdgårdslärare extra viktig för barnet. Vilket betyder att barnträdgårdslärarna har en mycket viktig roll i barnets liv. Att möta barns smärta är utmanande, även de professionella blir berörda av den traumatiska händelsen i barnets liv. (Andersson 1995, 29) Den barnet har bra kontakt och tillit till blir den person som bäst kan stöda barnet i den svåra situationen. Personliga relationer är viktigare än expertis, men de som finns nära tillhands kan ha nytta av sin expertis. (Andersson 1995, s,26).

När man skall stöda barn och ungdomar så är det bra om man för allas parter skall får handledning av en person som har erfarenhet och kunskap om barn och ungas psykiska

utveckling och behov. Det måste finnas en beredskap hur man sköter och följer upp komplicerade sorgprocesser, eller andra allvarliga problem hos barnet eller barnets familj, som man kan ta upp till diskussion när man stöder barnet eller barnets familj (Gyllenswärd 1997, s 47).

5.3 Att bemöta barn i sorg

Det största bekymret för vuxna brukar vara hur de ska berätta en smärtsam nyhet för ett barn och hur det kan mildra smärtan och chocken för barnet. Det är inte ovanligt att de vuxna tänker att barnet skulle må bättre av att inte få veta, och ibland hoppar vuxna över svåra och obehagliga informationer för att sen fokusera sig på fördelar och de positiva sakerna. Detta kan bli förvirrande och barnet vill inte prata om sina känslor alls. Vuxna kan också försöka skydda barnet genom att låtsas att allt är som förr eller inte ge klara och direkta besked åt barnet, vilket kan leda till att barnet inte kan uttrycka och hantera sin sorg och känslor som kommer med sorgen. Det bästa är om det svåra beskedet kommer från en vuxen som har en nära relation till barnet. Att barnet kan ha tillgång till någon som barnet upplever omtänksam, pålitlig och trygg är viktigt under kriser och förändringar. Den trygga personen kan försäkra barnet om att hen inte är ensam utan det finns människor som kan finna här för barnet. (Jarratt 1996, s.2–3).

Det bästa sättet att hjälpa barn med förändringar eller förluster är att barnet får veta så fort förlusten eller separationen eller förändringen är helt definitiv. Barnet får en möjlighet att vänja sig vid tanken på förändringen, hen får ställa frågor och delta i det som komma skall. Om förlusten kommer plötsligt är detta inte möjligt, men det är viktigt att inte den vuxna döljer sin egen smärta och reaktioner (Jarratt 1996, s 4)

Vissa gånger kan vuxna känna sig osäkra i hur de skall berätta om dödsfallet som inträffat eller annan traumatisk händelse. Man kan börja med den vuxnas verklighet, man säger sanningen som den är. Desto mera ärlig den vuxna talar om förlusten desto mindre är risken att barnet blir förvirrat och förnekar sanningen eller ger sig själv skulden för det som hänt. Det kan hjälpa barnet att förbereda sig med att ta itu med förlusten. Barn kan ta emot det som de förstår och är beredda att förstå. Informationen som man ger till barn behöver inte vara perfekt, det går att diskutera det flera gånger om igen, barn frågar det de behöver för att få den information de behöver. Det är viktigt att lyssna på barnens frågor och låta barnet styra det som de tänker eller behöver höra.

Om barnet inte förstår och är förvirrad och missförstår dödsfallet borde man som vuxen följa upp och förklara det barnet inte förstår. Den vuxna kan börja prata om eller fråga om förlusten när det känns naturligt. Man kan också använda sig av böcker, så att den vuxna får startat ett samtal som stöder barnet. Det är viktigt att barnet får känna att den vuxna är närvarande och ärlig och att den vuxna bryr sig och är intresserad av det som händer och att den vuxna gör det bästa för att hjälpa barnet. Genom att lyssna till barnets behov, hur det tänker och känner, utan att döma och ge barnet tid att reagera och anpassa sig är det viktigt (Jarratt 1996, s5-8).

Enligt Broberg, Hagström & Broberg (2012) kan det vara bra att också föräldrarna får stöd av barnträdgårdslärarna inom småbarnspedagogiken. Dagvården kan bli ett stöd och en avlastning för föräldrarna när vardagen är kaotisk och föräldrarnas ork inte finns. Pedagogens kunskap om både det enskilda barnet och om barn i allmänhet gör att man kan bolla ideer och lösningar med föräldrarna när vardagen är svår, eller om föräldrarna oroar sig för sitt barns utveckling. Om barnträdgårdslärarna känner oro för ett barns utveckling före det kommit till tals från föräldern, så kan barnträdgårdslärarna uppmuntra och stöda föräldrarna i kontakt med tex psykolog eller special barnträdgårdsläraren. Enligt Niss (2011) så är en förutsättning att småbarnspedagogiken och föräldrastödet skall funka är att både föräldern och pedagogerna förstår sina olika roller som omsorgsgivare, samt att barnet kan bete sig på ett sätt hemma och ett sätt i daghemmet. (Broberg, Hagström & Broberg 2012, s, 245–246).

Att som barnträdgårdslärare visa omsorg och ge vårdnad utan att få något positivt tillbaka är känslomässigt krävande. För att kunna göra ett sådant arbete krävs det att man som pedagog förutom kunskap också får stöd av sina kolleger. (Broberg, Hagström & Broberg, 2012, s 268).

Småbarnspedagogiken ska kunna identifiera om det finns behov för extra stöd för barnet och daghemmet skall ordna så barn får stödet, och vid behov ska det ske genom ett mångprofessionellt arbete. Om barnen får stöd i ett tidigt skede kan det främja barnets utveckling samt barnets lärande, eftersom det är en del av den kvalitativa verksamheten. (Grunderna för planen för småbarnspedagogik,2018).

6 Att bearbeta sorgen med barn

För att man skall kunna stöda barnet så bra som möjligt när något tragiskt har hänt så kan det vara bra att ha lite förkunskap och material att använda sig av i barngruppen på daghemmet.

Om barnträdgårdsläraren får veta att ett barn i gruppen har tex en anhörig som är allvarligt sjuk och kommer att dö, så kan de vara bra att man bildar en grupp bland pedagogerna och diskuterar det sin emellan och utser den som leder gruppen. Man kan även ta en träff med föräldern i familjen för att diskutera hur de vill man ska bemöta barnet i fråga. Man får också framföra det som barnträdgårdslärarna anser är viktigt för de andra i barngruppen att få veta. Man ska också ta reda på hur föräldrarna prata om barnets mammas sjukdom, så man kan komma överens med föräldrarna också hur det hela skall skötas på ett fint sätt. Om de drabbade familjen har ork och vill kan man kalla de andra föräldrarna in till ett möte för att de också ska få information om vad som hänt den drabbade familjen. Man kan då under mötet berätta om barns sorgereaktioner och förklara hur vi som barnträdgårdslärare ser på barnens behov. (Andersson 1995, s 34).

Om den drabbade familjen går med på att berätta för barngruppen vad som händer i barnets familj så kan man helt enkelt berätta enkelt och rakt för barngruppen vad som händer i Kalles familj. Kalle kan själv sitta med när barnträdgårdsläraren berättar vad som kommer hända och vad som hänt, Kalle kan också få rum att berätta vad som pågår, han måste få vara i centrum i en så här situation. Som barnträdgårdslärare skall man besvara barnens frågor på samma gång som man ser hur Kalle reagerar så man kan styra samtalet. När man pratar om det som händer Kalle och hans familj så kan man diskutera de på en lugn plats så som samlingsen, och ge diskussionen tid. Gärna får man ha en annan vuxen med som sitter bredvid Kalle som kan trösta om det behövs. (Andersson 1995, s 34- 35).

En del barn kommer bli oroliga och ängsliga när man pratar om livet och döden, men det är bara att svara enkelt och rakt och ärligt på deras frågor. Sen kan man själv svara på vad man tror på, och att man kan tro på många olika sätt. Det som är viktigt är att ha en öppen dialog med föräldrarna och låt dem veta att man ser dem och hör dem. Kallen kanske reagerar på så sätt att han vill vara i famnen och behöver bli omhändertagen tex sitta i famnen eller bara behöver en extra kram. (Andersson 1995, s 35).

Man får försöka fortsätta med småbarnspedagogiksverksamheten i gruppen så gott det går, men man får vara beredd att kunna svara på barnens frågor. Man kan använda sig av böcker som tar upp ämnet sorg, liv och död, hur det är att förlora en närstående i familjen. (Andersson 1995, s 35).

7 Sammanfattning av teoretiska ramen

Att förlora någon nära är en väldigt traumatisk och stod händelse i en människas liv. Speciellt i ett barns liv. Barn reagera så olika på sorg, så som vi vuxna gör. När man sörjer så går man automatiskt genom olika delar och faser och sorgprocesser, och det är helt naturligt. Barn kanske har svårare att sätta ord på hur de känner men de kan då igen visa hur de känner. Tex vara utåtagerande eller gråta, vara gnälliga eller även sluta äta mat. När barn är med om att det hänt ett plötsligt dödsfall så är det viktigt att barnträdgårdsläraren inom småbarnspedagogiken vet vad som hänt barnet och barnets familj. Det är bra om barnträdgårdslärarna har kunskap om hur barn sörjer och att man kan stöda barnet och föräldrarna till barnet, för att de kanske inte orkar lyssna eller orken inte riktigt är där. Genom att stöda föräldrarna eller föräldern genom det traumatiska är det bra att vara ärligt och låta dem veta att man finns till. När det gäller gruppen i småbarnspedagogiken så kan man ha samling och berätta vad som hänt det drabbade barnet i gruppen, så alla barn är medvetna om vad som hänt tex Kalle och hans familj. Man kan läsa böcker om livet och döden. Och Det viktigaste är att barnen i småbarnpedagogiken känner sig trygga och omhändertagna speciellt när det hänt något traumatiskt. Barnträdgårdslärarna inom småbarnspedagogiken är en av de människor som ser barnet mest under en hel dag. Så det är viktigt att barnen i gruppen inom småbarnspedagogiken har en bra anknytning till barnträdgårdslärarna.

8 Metod och tillvägagångsätt

I detta kapitel skrivs det om valet av metoden som använts för undersökningen och motiveringen till valet av metoden. Respondenterna sekretess och genomförande av undersökningen tas upp och redovisas också i detta kapitel.

8.1 Kvalitativ metod

Metoden som passade sig bäst för denna undersökning var kvalitativ metod det vill säga att intervjuer används som datainsamlingsmetod. Denna metod valdes på grund av att undersökningen skulle specifikt beröra barnträdgårdslärarnas erfarenheter och deras åsikter om barns sorg. Bästa sättet att få den information som behövdes var att intervjua barnträdgårdslärare inom småbarnspedagogik. Genom intervjuerna kunde barnträdgårdslärarna svara fritt på frågorna utan att känna sig begränsade i sina svar.

En tid före skulle intervjuerna gjordes, frågade jag personalen om de ville ställa upp på intervjuerna, berättade muntligt kort om vad frågorna skulle handla om. Jag hade samma frågor till alla respondenter.

När jag valde respondenter så använde jag mig av det som kallas bekvämlighetsurval. För att jag skulle kunna göra intervjuerna så behövdes ett forskningslov av chefen inom småbarnspedagogiken i kommunen där jag bor. Jag måste fråga om lov för att göra en undersökning på stadens anställda för att göra datainsamlingen skall vara etisk hållbar. Det hör till, av god praxis att göra så. Jag skrev ett e-mail och fick godkänt av henne. Efter hon godkänt forskningslovet, frågade jag tre barnträdgårdslärare om de kunde ställa upp på intervju.

Före intervjuerna gjordes, informerade jag respondenterna att deras namn och uppgifter och arbetsplats, ålder kommer vara anonyma och de kommer inte att tas upp i mitt examensarbete. Respondenternas svar kommer bandas in och sparas i mitt privata dokument och efter redovisningen av resultatet så raderas det inspelade intervjuerna.

Intervjuerna gjordes på respondenternas arbetsplats för det fungerade bäst för alla parter inblandade. Jag spelade in alla intervjuer för att kunna helt och hållet fokusera på svaren jag fått.

9 Resultatredovisning

Syftet med detta kapitel är att redovisa och sammanfatta de svar som kommit fram under intervjuerna. För att inte allt skall samlas ihop i texten, har jag skrivit frågorna och svaren i kapitelform. Jag intervjuade enbart barnträdgårdslärare inom småbarnspedagogik för att mitt fokus har varit hur pedagoger inom dagvård bemöter barn. De som intervjuades hade olika längd på sin jobberfarenhet från 12 år -30 års arbetserfarenhet.

9.1 Upplever du att du har tillräckligt kunskap om barn och sorg?

Jag ville veta om personalen hade mycket kunskap om barn och sorg när det kom till den teoretiska biten.

Barträdgårdslärare1: Vet att de finns litteratur och har fått föreläsning när man gick i skolan men mera på ytan om själva ämnet. Sorg är ett ämne som man inte så ofta prata om eller som tas upp.

Barnträdgårdslärare 2.: Har nog men det har inte hänt så ofta, genom skolningsdagar och se barnet kurser kan de ha kommit upp.

Barnträdgårdslärare 3.: Nej inte mera än det som lästes i skolan och det var inte mycket.

Svaren som kom fram i denna fråga förvånade inte mig inte precis eftersom dödsfall inte händer så ofta och sorg är ett känsligt ämne att prata om. Och det som alla tre hade gemensamt är att de läst om barn och sorg men mera ytligt och inte så noga. Det är den enda teorikunskap mina respondenter hade.

9.2 Vilken förståelse tror du barn har om döden?

Barnträdgårdslärare 1: *Beror nog väldigt individuellt på barnet och hur hans familj pratar om olika saker som livet och döden och tro., men tror inte de förstår vad de riktigt betyder att morfar eller mormor inte kommer tillbaka. De kanske funderar var den döde är men kan inte riktigt förstå att hen inte kommer tillbaka.*

Barnträdgårdslärare 2: *Småbarn förstår nog inte riktigt vad döden är. De funderar nog vart en död person är men de förstår inte de helt vad de betyder. Ålder spelar nog roll..*

Barnträdgårdslärare 3: *Barn tänker väldigt konkret men de kan ha svårt att förstå beroende på åldern och hur familjen har pratat om döden.*

Här var svaren ganska gemensamma; att små barn har nog svårt att greppa och förstå vad döden är helt konkret, de förstår att något har hänt men förstår inte att den som dött inte kommer tillbaka. Att förklara åt småbarn vad döden innebär är svårt, man får förklara enkelt och vara ärlig när man berättar om vad som hänt, så att barnen förstår det enligt deras utvecklingsnivå.

9.3 Hur reagerar barn när de förlorat någon anhörig?

Barnträdgårdslärare 1.: *Det beror ju på barnet, en del barn visar känslor och andra drar sig undan och vill inte prata om det som hänt. en del barn kan gråta och få separationsångest andra kan bli mer aggressiva i sitt beteende mot andra barn.*

Barnträdgårdslärare 2. *Reaktionerna beror mycket på hur familjen hanterat förlusten. Och sen åldern hos barnet.*

Barnträdgårdslärare 3.: *Beror på hur barn är vana att diskutera om känslor och diskutera med vuxna överhuvudtaget. Vänta in barnens reaktion är nog viktigt.*

De tre barnträdgårdslärarna svarade ganska lika på denna fråga, det som de alla höll med om var att reaktionerna beror mycket på vilken sorts personlighet barnet har från början, tex om barnet är högkänsligt, temperamentsfull, har ett aggressivt beteende. Enligt barnträdgårdslärarna så spelar barnets ålder in hur ett barn reagera på ett dödsfall. Med andra ord tror jag det är väldigt bra att ha en öppen kommunikation med föräldrarna om hur de pratar om det svåra som hänt och hur de vill att man skall ta upp det inom småbarnspedagogiken. Att också lära känna barnet och hur barnet fungerar i olika situationer skulle vara bra för barnträdgårdsläraren, för att man sen bäst kan stöda när barnet reagerar, tex om barnet får separationsångest när föräldern lämnar barnet på morgonen, eller om barnet hamnar i gräl med andra barn och det finns en underliggande orsak till, varför barnet bråkar med andra barn.

9.4 Hur pratar man om döden och dödsfall med barn?

Barnträdgårdsläraren 1: *Barnen får alltid berätta I samlngen om något hänt dem, och där kan de få plats att prata om både svåra saker så som tex döden eller något annat de tycker är viktigt för dem att få fram. När man sen diskuterar ämnet är det viktigt att vara närvarande som pedagog och lyssna och svara på barnens frågor som de ställer. Det är också bra att diskutera och fundera tillsammans med barnen vad de tror händer när man dör. Fråga föräldrarna hur de vill man skall ta upp det som hänt, vill barnen inte berätta ska de få rum för det, ha förståelse.*

Barnträdgårdslärare 2: *Att man är väldigt ärlig med vad som hänt Via böcker och sagor där barn får bilda en egen bild om vad döden är.*

Barnträdgårdslärare 3: *Man får vara närvarande och lyssna på dem och vara ärlig med barnen och det beror ju på hur de är vana att prata om det på hemmafronten. Att ställa öppna frågor*

Att vara lyhörd och närvarande är viktigt när man pratar om döden med barn. Många gånger tror jag det är viktigt att man visar åt barnen att man lyssnar på dem, barn behöver ju svar på sina frågor men ibland kan det vara bra att bara lyssna och vara nära barnen pratar om sina känslor och det som hänt dem eller deras anhöriga.

9.5 På vilket sätt bearbetar man sorgen med barn?

Att bearbeta sorg med barn är ju en sorgprocess därför ställdes denna fråga, för att få svar ur en barntädgårdslärares synvinkel.

Barntädgårdslärare 1: Det skall nog komma från barnen själv, när de känner sig redo att prata om det som hänt, Och när de händer vara närvarande och lyssna. Besvara frågor och kan man inte svara på frågorna så kan man ta reda på.

Barntädgårdslärare 2: Prata, lyssna, svara på frågor. åta barnet få känna så som de gör i stunden. Läsa gärna sagor som tar upp om döden, inte bara när det har hänt något utan annars också. Att det blir en naturlig sak. Viktigt att man ärlig om sådana saker och att livet kan ändras plötsligt.

Barntädgårdslärare 3: När situationen har hänt kan de vara för sent att diskutera. Ställ öppna frågor. Sätt inte egna tolkningar i det som hänt utan fråga barnen hur de känner och tror.

Två av tre respondenter svarade att det som är viktigt när man bearbetar sorg med barn är också här att lyssna och vara närvarande. Jag håller med här, eftersom det som hänt barnet och barnets familj är väldigt traumatiskt och familjen vardag rubbas helt av en händelse , är det viktigt att barnet har en plats där barnet kan få uttrycka sig och visa vad barnet känner .Barntädgårdslärare är den som jobbar med barn och ser barnet mest under en dag, så jag tror man bäst vet hur man kan nå barnet och prata om det svåra som hänt.

9.6 På vilket sätt kan man bemöta barnet som sörjer?

Det är viktigt att barnet får känna att den vuxna är närvarande och ärlig och att den vuxna bryr sig och är intresserad av det som händer och att hen gör det bästa för att hjälpa barnet, genom att lyssna till barnets behov, hur det tänker och känner, utan att döma samt ge barnet tid att reagera och anpassa sig är det viktigaste. (Jarratt 1996, s5-8).

Barntädgårdslärare 1: Lyssna och vara närvarande, vill barnet berätta så tänd ett ljus och minnas. Behöver extra närhet. Viktigt att diskutera i grupp, involvera barn i gruppen och deras föräldrar.

Barntädgårdslärare 2: Klassläraren var väldigt bra att bearbeta sorgen med barnen och Samla klassen med föräldrarna så man fick sörja tillsammans med alla i klassen, barnen fick gå till begravningen

Barntädgårdslärare 3: Man skall nog fundera med föräldrarna hur de pratar om sorgen hemma och vad de tycker man kan ta upp och vad de inte vill man ta upp med barnet och barngruppen. Samarbetet med småbarnspedagogiken och föräldrarna skall fungera.

Det som är a och o här är att kommunikationen mellan barnets familj och småbarnspedagogiken fungerar, och att man vet hur familjen vill att man skall diskutera sorg med barnet och barngruppen i småbarnspedagogiken. Att lyssna är också här väldigt viktigt inte bara på barnet som det hänt åt utan även de andra barnen i barngruppen. Att fundera och prata och kanske tända ett ljus i samlingsen kan vara ett sätt att i stillhet bemöta barnet som sörjer. Men även att man som barntädgårdslärare ger barn tid på sig att sörja. Det kan nog vara viktigt att man också inte gör så stor sak av det som hänt barnet och barnets familj, utan låta barnet tänka på annat och kanske genom leken processa det som hänt.

9.7 Hur påverkas anknytningen när en anhörig dött?

Anknytning är ju något som händer så fort man kommer till världen, mamma eller pappa får hålla om sitt barn nära, därför frågades betydelsen av anknytning hur de kan påverka när en mamma eller pappa dött.

Barntädgårdslärare 1. Ja det tror jag nog men det beror på hur barnet är till sin natur annars. Barnet kan bli mer oroligt o fundera när den andra föräldern kommer och fråga många gånger, ty sig mer ti någon I personalen.

Barntädgårdslärare 2: Om man hanterar händelsen bra så blir nog anknytningen bättre med den föräldern som är kvar, att man får hjälp av professionella att bygga upp en ny vardag med den föräldern som är kvar

Barntädgårdslärare 3: Det är ju viktigt när barnet börjar på dagis, att anknytningsprocessen finns. Barnet skall få känna att de finns en tillit personalen och sin förälder/föräldrar. Barnet ska få känna sig trygg med de vuxna hen har runt omkring sig, både hemma och i dagvården. De skall få känna att det finns någon hen kan gå till. Anknytningsprocessen blir bra när barnet börjar i dagis.

9.8 Hur far man vidare i verksamheten när det hänt ett dödsfall hos en familj?

Enligt Andersson (1995, s48) Är det viktigt att vardagen inom dagvården ser ut som vanligt. Man behöver inte ändra på rutinerna runt barnet som varit med om en traumatisk händelse som dödsfall i familjen.

Barnträdgårdslärare 1. Många gånger tror jag man inte skall fråga så mycket utan man fortsätter dagvårdsverksamheten som vanligt och har de där rutinerna som inte ändras så mycket. Att man inte sätter fokus på det för mycket utan de får vara på barnets villkor.

Barnträdgårdslärare 2: *Man får helt enkelt ta en dag i taget och sen fortsätta.*

Barnträdgårdslärare 3: *Man skall nog fortsätta vardagen i dagvården så långt det går, men man skall förstås känna in barnen, är det något de vill diskutera i samlingsen efter en tid så ska de få göra det. Men de är bra om barnet får slappna av i dagvården och i gruppen utan att tänka på de svåra som hänt där på hemmafronten.*

Respondenterna tyckte väldigt lika här, man får helt enkelt hålla fast vid rutiner som varit och sen att de får känna att dagis är en trygg och lugnt ställe var de får vara just barn och inte fundera så mycket på det som hänt hemma.

Som en följdfråga ställdes nästa fråga ,vet barnträdgårdslärarna var det finns en krisplan?

9.9 Finns det en krisplan?

Barnträdgårdslärare 1. *I en säkerhetsmapp skall det finna en sorts krisplan, vem man skall ringa om det händer något och hur man skall göra ifall något hänt. Och den skall man gå igenom en gång om året och uppdatera den.*

Barnträdgårdslärare 2: *Det fanns kanske nog men under alla mina år såg jag ingen eller så gick vi inte igenom den.*

Barnträdgårdslärare 3: *Där var jag jobbar nu har jag inte sett någon men det borde finnas. På ett annat ställe var jag jobbat fanns det nog och så hade de en sorgelåda var de fanns ett ljus man kunde tända och ha i samlingsen.*

Alla tre barnträdgårdslärare visste nog om att de fanns en krisplan men kanske inte sett en eller varit med om att uppdaterat den. En barnträdgårdslärare nämnde att de fanns en sorgelåda på ett ställe hen jobbat vid men inte på hens nuvarande arbetsplats.

Här förvånades jag inte heller över svaret för som det nämnt tidigare så händer det inte så ofta plötsligt dödsfall eller liknande händelser så ofta, då går man inte och tänker på det heller så ofta.

9.10 Övriga kommentarer av respondenterna

I slutet av intervjun så gav jag respondenterna ordet fritt om det var något mer de ville tillägga. Jag kände att eftersom detta ämne är så väldigt svårt att prata om att de respondenterna själva fick ge sin syn på vad de tycker och tänker om sorg hos barn.

Barnträdgårdslärare 1: Jag skulle gärna vill ha föreläsning från såna som jobbar tex. psykolog, Få mera tips av en expert. Har mycket föreläsningar nog (se barnet).

Barnträdgårdslärare 2: Händer inte jätte så ofta en arbetstid och man har inte varit med om de så ofta.

Barnträdgårdslärare 3: Skulle gärna vilja ha mer föreläsningar, kurser om barn och sorg, för alla i personalen och teamet man jobbar med. Få svar på hur man skall göra vid en krissituation som dödsfall hos en familj., Hur man visar finkänsligt, Vad är okej för familjen? Bemöta den som blivit kvar / och barnet i familjen. Vill ha mer info hur man stöder familjen som sörjer. Vem ska man kontakta? Hur skall man reagera? Gärna ha experter och professionella som kan svara och ge tips. De som själv varit med om vet hur man kan göra.

Respondenterna som jag intervjuat har alla jobbat en längre tid inom småbarnspedagogiken, men ändå upplever de att de inte har så stor kunskap om barn och sorg. Jag tror det kan vara bra att av eget intresse gå på föreläsningar och kräva att få gå fortbildningar som berör traumatiska händelser och vad man gör när det händer. Inte bara för att det hör till utan också för att man själv skall känna sig säker i sin roll att vara den som har koll och vet hur man gör och sen kan informera andra man jobbar med hur de skall gå till väga och hur man tillsammans kan bemöta barn som sörjer. Eftersom barn har rätt att känna sig trygga med den vuxna som barnet har runtomkring sig tycker jag det är barnträdgårdslärares har en skyldighet att få barnet känna, att barnet kan lita på barnträdgårdsläraren vad som än händer.

10 Avslutande diskussion och kritisk granskning

I detta kapitel kommer det presenteras en slutdiskussion och en kritisk granskning av examensarbetet.

I början av arbete togs det upp allmän teori om sorgprocesser och hur sorg påverkar barn, vilka reaktioner barn kan ha, vilka sätt man kan bearbeta sorgen med barn och hur man bemöter barn som sörjer, hur anknytning kan påverka barn och hur man som barnträdgårdslärare inom småbarnpedagogiken, kan bemöta barn som sörjer.

Respondenterna jag intervjuade hade alla samma utbildning och de var alla barnträdgårdslärare utbildning men med olika års arbetserfarenhet inom branschen. Tanken var att det skulle kunnat vara en till respondent med en annan utbildning så som barnskötare eller assistent men eftersom de inte fanns någon villig så blev det tre barnträdgårdslärare i stället.

Frågorna till undersökningen valde jag enligt den preliminära innehållsförteckningen och det gjorde så jag kunde fråga fler frågor.

Syftet med mitt examensarbete är att undersöka barnträdgårdslärares erfarenheter av att bemöta barn i sorg, samt hur barnträdgårdslärarna inom dagvården kan stöda barnen i sorgen.

Respondenterna tyckte alla att de inte hade tillräcklig kunskap om barn och sorg annat än det de hade lärt sig genom kursdagar eller inom sin utbildning. Alla tre respondenter var överens om att småbarns förståelse är ganska begränsad när det gäller dödfall och förlust. Barn har ett väldigt konkret tänkande, man får nog förklarar det helt ärligt att nu tex. Finns inte mormor mera. Och att man skall nog diskutera med barnet och svara på barnets frågor om döden och vad som händer när någon dör. Det är väldigt individuellt hur man också pratar inom familjen om svåra saker.

När det gäller barns reaktioner på förlust av någon anhörig så var personalen överens om att det beror helt enkelt på hur barnet är till person och sen hur familjen pratar om svåra ämnen där hemma. Och sen också hur barn är vana att diskutera med vuxna över lag. Men oftast skall man nog bara vänta in barnet och hans reaktion och vill hen inte prata om händelsen när det hänt så måste man respektera det.

Att diskutera döden eller ett dödsfall med barn är också väldigt individuellt tyckte respondenterna, men det som är viktigast är nog att man är ärlig om vad som hänt och inte förfinar det som hänt. Man får ge barnen utrymme tex i samling att berätta om hen vill, och det är viktigt att man lyssnar och bekräftar barnet på det sättet. Sen att även svara på frågor är viktigt och vet man inte svaren så får man ta reda på dem. Det som också kom upp är att man skall gärna diskutera med föräldrarna hur de vill man skall ta upp det som hänt. Man får gärna som pedagog fundera med barnen i barngruppen och ställa öppna frågor till dem för att få dem involverad i diskussion

Alla tre respondenter var eniga om att när man bearbetar sorgen med barn så skall det nog komma från barnet själv, när barnet själv känner sig redo att prata om det som hänt. Man får även här lyssna och vara närvarande och svara på frågor som barn har. Gärna läsa sagor som tar upp ämnet sorg, men inte bara när något sådant har hänt utan annars också. Och om man läser bilderböcker för barn så får de skapa sig en egen bild vad döden och sorg innebär.

Enligt (Jarratt 1996, s5-8). Det är viktigt att barnet får känna att den vuxna är närvarande och ärlig och att den vuxne bryr sig och är intresserad av det som händer och att hen gör det bästa för att hjälpa barnet, genom att lyssna till barnets behov, hur det tänker och känner, utan att döma samt ge barnet tid att reagera och anpassa sig är det viktigaste.

När frågan om anknytning ställdes svarade respondenterna ganska lika, här är det ju också individuellt från familj till familj och barn till barn. Men om anknytningen finns mellan barn och förälder så stärks ju anknytningsprocessen till pedagogerna inom dagvården också. Och om det inte finns där mellan barnet och föräldern så kan man ju få professionell hjälp för att bygga på relationen mellan barn och föräldern. Barn skall få känna sig trygga både hemma fronten, och inom småbarnpedagogiken. Enligt (Killén 2014, s15-16) så behöver barnet inte bara anknytning till sina föräldrar utan också till andra vuxna som tar hand om dem. Barntädgårdslärare och andra vuxna är sådana personer.

Det som kom fram i min undersökning var att alla tre barntädgårdslärare nog visste om en krisplan men att de varken gått igenom den eller sett en sådan mapp. En gång om året borde den uppdateras och gå igenom. Det kan jag tycka är lite skrämmande att veta att man inte gjort uppdatering av en krisplan en av de första prioriteringarna varje år när man börjar jobba. både på var man jobbat förr och sen på ett nytt ställe var man börjar. För även om det inte alltid händer dödsfall så kan det ju hända andra traumatiska händelser som man som barntädgårdslärare måste vara förberedd på.

När respondenterna fick chans att kommentar något övrigt så kom det fram att de alla nog gärna skulle vilja ha mer kunskap och föreläsningar av professionella eller experter inom ämnet barn och sorg. Tex. Hur man visar finkänslighet för familjen om det som hänt dem och barnet, vad är okej för familjen som är drabbad att man pratar om barngruppen och med annan personal? Vem kontaktar man, hur skall man i personalen reagera?

Nu när jag gjort detta arbete kan jag säga att jag har mer kunskap när det gäller barn och sorg. Det som både respondenter och det som funnits i litteraturböckerna har gett mig en bredare inblick i vad sorg hos barn innebär. Barn är väldigt konkreta och förstå inte att den som begravd inte kommer tillbaka fast man ser den i kistan tex. Det som också kommit upp är att barn behöver känna sig trygga med både sina föräldrar och barnträdgårdslärare inom dagvården, ifall tillit och trygghetskänsla inte finns där så kan barnet reagera med att bli ängslig och nervös och ångestfylld. När man bearbetar sorgen med barnen så är det viktigaste att man lyssnar och låter barnen få tid på sig att bearbeta det svåra som hänt dem, man skall alltid försöka svara på barnens frågor och det man inte kan svara på kan man ta reda på. Vardagen inom dagvården får gärna fortsätta som den gjort förr så att det finns något ställe där barnet kan känna att hon/han behöver tänka på de jobbiga som hänt.

Jag är glad jag skrivit om detta ämne för det är ett ämne som man nog pratar om, men inte i den grad så att de skulle vara en vanlig sak som man pratar om. Men det har även varit tungt att skriva om sorg. Eftersom som Corona pandemin pågått så har det varit lite svårt att hitta litteratur från biblioteket i kommunen där jag bor, därför hade jag en aning för få källor i mitt arbete. För att inte göra arbete allt för stort avgränsade jag arbetet med att enbart fokusera på barnets sorg och inte hela familjens sorg tillsammans.

Min kritiska granskning kunde varit att jag skulle ha kunnat söka flera respondenter att intervjua men eftersom en än gång pandemin pågått och inte alla daghem ville ha besök kunde jag sträcka mig till enbart några få. Och sen var intresset inte från personer jag frågade så stor heller.

När jag gjorde mitt examensarbete så visste jag att jag ville göra en kvalitativ intervju, för jag skulle göra arbete själv, för att inte vara beroende av någon annan eller någon annat vara beroende av mina tids scheman. Men eftersom jag också gjort arbete själv så har det inte alltid varit lätt med disciplinen. Jag kunde ha planerat min tid bättre med att skriva och skaffa källor till arbetet, men jag har även lärt mig en del under denna process. Hur man eventuellt kan stöda barn som sörjer, och hur man kan bearbeta det med barnen

Det som jag lärt mig om barn och sorg, så kommer jag kunna använda mig av i mitt framtida yrke och det är tacksamt. Mycket om det som skrivits i teoridelen tycker jag man kanske självmant håller med om, tex att barn reagera olika. Men för någon som inte har en förkunskap om barn och barns behov och utveckling så där annars så kan ett arbete som detta kunna vara till stor hjälp.

Källförteckning

Andersson, N. 1995. *Att möta små barns sorg – En bok för förskolan*. Stockholm: Rädda barnen.

Borge, A.I.H. 2005. *Resiliens. Risk och sund utveckling*.

Broberg, M., Broberg, A. & Hagström B. 2012. *Anknytning i förskolan. Vikten av trygghet för lek och lärande*. Stockholm: Natur & Kultur.

Cullberg, J. 2003. *Kris och utveckling. 4 uppl.*, Stockholm: Natur och Kultur

Dyregrov, A. & Raundalen M. 1995. *Sorg och Omsorg*. Studentlitteratur

Dyregrov, A. 2007. *Sorg hos barn. En handledning för vuxna, 2 uppl.* Lund: Studentlitteratur.

Grunderna för planerna för småbarnspedagogik.2018. [grunderna-for-planen-for-smabarnspedagogik-2018_0.pdf](#)

Gyllenswärd, G. 1997. *Stöd för barn i sorg. 1 uppl.*, Rädda barnen

Jarratt, C. 1996. *Barn som sörjer. Att hjälpa barn att klara av separationer och förluster. 2 uppl.* Lysekil: Slussens Bokförlag.

Johansson, S & Hedrenius S. 2013. *Krisstöd. Vid olyckor, katastrofer och svåra händelser. Att stärka människors motståndskraft*. Natur och kultur.

Killén, K. 2014. *Förebyggande arbete i förskolan. Samspel och anknytning*. Studentlitteratur.

Lag om småbarnspedagogik .2018/540

<https://www.finlex.fi//sv/lucky/alkop/2018/20180540>

Worden, J.W. 1999. *Sorgerådgivning och Sorgeterapi. En bok för alla som har att göra med sörjande människo*.2 uppl. Slussens Bokförlag

11 Intervjufrågor**Bilaga 1**

- 1. Upplever du att du har tillräcklig kunskap barn och sorg?**
- 2. Vilken förståelse tror du barn har om döden?**
- 3. Hur reagerar barn när de har förlorat en anhörig?**
- 4. Hur pratar om döden och dödsfall med barn?**
- 5. På vilket sätt bearbetar man sorgen med barn?**
- 6. På vilket sätt bemöter man barn som sörjer?**
- 7. Påverkas anknytningen när en anhörig gått bort?**
- 8. Hur går man vidare i verksamheten när det hänt ett dödsfall hos en familj?**
- 9. Finns det en krisplan?**
- 10. Övriga kommentarer av respondenterna**